



## TEKNOLOJİYE KARŞI JEOPOLİTİK: HUAWEI ÖRNEĞİ

Şubat 2020'de yapılan geleneksel Münih Güvenlik Konferansı sırasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) delegasyonu, Çinli telekomünikasyon şirketi Huawei'nin 5G teknolojisinden kaynaklanan güvenlik riskini kamuoyuna duyurdu. Buna ek olarak, ABD'nin son üç yıldır Huawei'yi boykot etmek üzere sürdürdüğü küresel kampanyanın, ABD Başkanı Donald Trump'ın neredeyse her önemli toplantısında geniş çaplı bir biçimde tartışıldığı söylenebilir. Bundan dolayı 2020 yılı, dünyanın en büyük telekomünikasyon ekipmanı ve ikinci akıllı telefon üreticisi için zorlu geçmektedir.

Görünüşe göre ABD'nin, Huawei cihazlarındaki güvenlik açıklarına yönelik suçlamaları dünyada farklı tepkiler almaktadır. Batı ülkelerinin bile bu konuda farklı görüşlere sahip olduğu bilinmektedir. Huawei sistemlerinin güvenlik tehdidi, öncelikle Çin-ABD ilişkilerinin daha da kötüleşmesi, ABD için bazı sonuçlara neden olabilir. ABD ile Çin arasında devam eden ticaret savaşları dikkate alındığında bunun kaçınılmaz olduğu düşünülebilir. Bu yüzden, Huawei'nin ekipmanlarının Çin'in 2017'de kabul edilen Ulusal İstihbarat Yasası'na göre casusluk amacıyla kullanılacağı iddiası doğru ise, bu durum Washington ve müttefikleri için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Avustralya, Yeni Zelanda ve Japonya gibi ülkeler, güven sorunları ve Çin ile ilişkilerdeki jeopolitik gerginlik nedeniyle Huawei ürünlerini yasaklamıştır. Öte yandan, Huawei'nin küresel telekomünikasyon pazarındaki artan hâkimiyeti, 5G gibi teknolojilerdeki ABD liderliğini riske atmaktadır. Şüphesiz ki, bu perspektif pazar payı rekabetinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle Huawei'nin siyasi geçmişi nedeniyle mevcut güvenlik eksikliklerini kabul ederek, ABD'nin politik ekonomisinin temellerinin Huawei'ye yönelik stratejisini daha büyük ölçüde etkilediğini düşündüğümü belirtmek isterim.

ABD yetkilileri, resmi olarak Huawei'ye olan güvensizliklerini aşağıdaki gerekçelerle açıklamaktadırlar: 1) Yukarıda belirtilen Ulusal İstihbarat Yasası'na göre Çinli kuruluşlar, "ulusal istihbarat çalışmalarını destek vermek ve gerekli işbirliğini yapmaktan geri durmaktadır". Bu nedenle Pekin, Huawei'yi kullanıcıları hakkında Çin hükümetine istihbarat verileri vermeye zorlayabilir. Buna ek olarak, Çin hükümeti, Huawei'yi, gerilim dönemlerinde şirket yazılımını kullanmasına ve hatta kontrol etmesine izin vermeye zorlayabilir; 2) Şubat 2020'de ABD yetkilileri, Huawei'nin küresel olarak ağ yazılımına arka kapıdan erişebileceği ihtimali olduğunu bildirdi; 3) Şeffaflık konusunda şüpheler bulunmaktadır. Çünkü diğer çok uluslu şirketlerin aksine, Huawei'nin raporları yalnızca şirketin üst yönetim kadrosunun erişimine açık bulunmaktadır. Huawei'ye yönelik ABD'den yöneltilen ilk suçlamaların, ABD hükümetinin şirketin güvenlik sistemleri hakkında soruşturma talep ettiği 2011-2012 yıllarına kadar uzanması dikkat çekicidir. Sonuç olarak, ABD Temsilciler Meclisi İstihbarat Komisyonu'nun 2012 yılında hazırladığı Huawei ve ZTE ile ilgili raporu, herhangi bir sapma bulunmamasının ardından, "soruşturma sırasında tam olarak işbirliği yapmadılar" açıklamasıyla bu iki firma hakkındaki suçlamaları ortaya koymuştur. Huawei ile ilgili en son önlemler, Mayıs 2019'da alınmıştır.

Trump yönetimi, yürütme emri ile ABD teknolojilerine yönelik tehditler nedeniyle ulusal çapta acil durum ilan ederek, ülkenin ulusal güvenliğini tehdit eden bilgi veya iletişim teknolojileri ile ilgili bütün işlemleri yasaklamıştır. ABD hükümeti, ayrıca, teknoloji hırsızlığı nedeniyle Huawei'ye karşı ceza davası açmış ve ürünlerinin ABD iç pazarında satış ve kullanımını engellemiştir. Sonuç olarak Huawei, kendisine bağlı 70 kuruluşuyla birlikte, ürünlerini tedarik etmeden önce lisans almak şartıyla ABD Ticaret Bakanlığı'ndan izin gerektiren "varlık listesine" dâhil edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, diğer ABD şirketleri, Huawei ile olan işbirliklerini azaltmaya başlamıştır. Örneğin, Google gibi küresel teknoloji devleri, Huawei cihazlarında Gmail gibi hizmetlerini durdururken, Intel, Qualcomm ve diğer devler Huawei parçalarını tedarik etmekten vazgeçmiştir. Daha sonra, ABD yönetimi, Huawei'nin ABD'li şirketlerle iş yapabilmemesini sağlayan lisansları 15 Mayıs 2020'ye kadar uzatmıştır. Bundan önce, 2018'de Kanadalı yetkililer, Huawei'nin kurucusu Ren Zhengfei'nin kızı ve mali işler müdürü Meng Wanzhou'yu ABD'nin İran'a yönelik yaptırımlarını delmek suçlamasıyla ABD Adalet Bakanlığı talebi üzerine tutuklamıştır.

Huawei yönetimi ise ABD'nin Çin devini pazardan uzak tutmak için siyasi sebeplerinin olduğunu iddia ederek suçlamaları kabul etmemektedir. Ren Zhengfei, Huawei'nin Pekin adına hiçbir zaman casusluk yapmadığını belirterek, Çin Dışişleri Bakanlığı'nın zorunlu arka kapıların kurulmasını ilişkin yasanın olmadığını resmi olarak beyan ettiği iddia etmiştir. Ayrıca, Haziran 2019'da Huawei Yönetim Kurulu Başkanı Liang Hua, ABD hükümeti ile ekipmanlarının "casusluk" amaçlı kullanılmayacağı yönünde bir anlaşma imzalamayı teklif etmiştir.

ABD ile Çin arasında devam eden ticaret savaşları ve Trump'ın korumacı politikaları dikkate alındığında, Huawei ile ilgili endişelerin siyasi bir temeli olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, Washington, Huawei'nin gelişmiş ve düşük fiyatlı teknolojileriyle ABD pazarını domine edeceğinden endişe duymaktadır. Yine de Pekin'in Çinli şirketler üzerindeki kontrolü düşünüldüğünde, Huawei'nin müşteri verilerinin güvenliğinin açısından verdiği güvenin de şüphe uyandırdığı düşünülebilir. Her iki durumda da, Huawei ekipmanına bağımlı olma riski ve savaş sırasında Çin istihbarat servislerinin veya diğer kuruluşların potansiyel kontrolü, Huawei tarafından sağlanan ürün ve hizmetleri savunmasız hale getirmektedir.

Huawei, aynı zamanda yüksek internet hızı sağlamayı ve kablolu sistemlerin tüm potansiyelini gerçekleştirmeyi vaat eden dünyanın önde gelen 5G teknolojisini üreticilerindedir. Huawei, telefon direklerinin çalışmasını sağlayan en gelişmiş ağ ekipmanını, telefon ağlarını bağlayan anahtarlarını ve bunları kontrol eden yazılımı sağlamaktadır. 2015'ten bu yana Huawei, büyük rakipleri Ericsson ve Nokia'nın çok ilerisine geçmiştir. Diğer bir Çinli telekomünikasyon devi olan ZTE ile karşılaştırılmayacak kadar büyük ve gelişmiştir. Bu nedenle Huawei, şu anda dünyanın en büyük telekomünikasyon ekipmanı üreticisi ve dünya çapında 5G

pazarına hâkim olmayı hedefleyen "beşinci nesil" teknolojinin önemli bir sağlayıcısıdır. Buna ek olarak, Huawei, Samsung'dan sonra en büyük ikinci akıllı telefon satıcısı olarak Apple'ı geride bırakmıştır.

Bu arada, Huawei telekomünikasyon sistemleri Avrupa'nın 4G altyapısına önemli ölçüde entegre olmuştur. Örneğin, İngiltere, 2005 yılından beri telekomünikasyonunda Huawei ekipmanı kullanmaktadır. Huawei sistemleri İngiltere'nin merkezi ağı olmasa da Vodafone temsilcileri, mevcut 4G altyapısını değiştirmek için Huawei'ye karşı ABD ve Avrupa'da görülen kısıtlamaların uygulamasının yaklaşık beş yıl alacağını tahmin etmektedir. 5G uygulaması açısından Huawei, 65 5G sözleşmesinin yarısından fazlasını Avrupa ülkeleriyle imzalamıştır. 2020'nin başlarında Avrupa Birliği, Huawei'nin çekirdek ağına erişimi sınırlama konusunda uyarımı olmasına rağmen şirketin 5G'ine izin vermiştir. Fransa, Huawei ile 5G ağı uygulamayı planlarken, İngiltere de bazı sınırlamalarla çekirdek olmayan 5G ağlarının inşasını onaylamıştır. Ayrıca, Norveçli Telenor Huawei'nin ülke genelindeki 5G'nin piyasaya sürülmesi sürecinde hâlâ rol oynayacağını bildirirken, Macaristan 5G altyapısını Huawei ile kurmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gelince, Rusya, 5G'yi Huawei ile geliştirmeyi kabul etmiş, Malezyalı yetkililer 5G'nin Huawei tarafından piyasaya sürülmesi konusunda anlaşmış, Hindistan hükümeti Huawei'nin 5G deneme aşamasına katılmasına izin vermiş ve son olarak Tayland da 5G testinin Huawei ile başlamıştır. Orta Doğu'da ise Huawei'nin 10 adet onaylanmış 5G sözleşmesi bulunmaktadır. Öte yandan ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, Japonya, Almanya ve Çek Cumhuriyeti gibi Huawei ürünlerinin kullanımını ve satışını sınırlayan ülkeler bulunmaktadır. Aynı zamanda, 2018 yılında Meng Wanzhou'nun tutuklanması rağmen, Kanada Başbakanı Justin Trudeau, 5G konusunda Huawei ile kararın siyasi nitelikte olmayacağına dair güvence vermiştir. İspanyol telekomünikasyon firması Telefonica, Huawei arzını azaltmaya karar verirken, Estonya, faaliyetlerini daha şeffaf hale getirmesi için Huawei'ye yeni bir güvenlik tasansı teklif etmiştir.

Sonuç olarak, Huawei ürünlerinin genel kalitesi ve uygun fiyatları göz önüne alındığında, güvenlik endişelerinin, çoğu ülkede karar vericilerin bu ürünleri yasaklaması için geçerli bir sebep olmadığı görülmektedir. Ayrıca, şirketi hem bireylerin hem de devletlerin güvenlik korumasını sorgulayan Facebook CEO'su Mark Zuckerberg'in ABD Senatosu'nda verdiği ifadeleri düşünüldüğünde, siber uzayda güvenliğin varlığı belirsiz görünmektedir. Bu nedenle, Huawei'ye karşı sert yaklaşımlar uygulayan ABD gibi ülkeler, yüksek teknolojinin uygulanmasında dengeli bir kalite ve fiyat oranı arayan ülkelerin muhalefetiyle karşı karşıya kalmaktadır. Buna ek olarak, Washington'un sorunu, ülkenin şu anda Huawei'nin 5G teknolojisine güvenilir bir alternatif sunamaması ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu yüzden, ABD, çeşitli küresel platformlarda güvenlik sorunları konusunda ısrar ederek Çinli şirketin ilgili pazarlara girişini sınırladığına çalışmaktadır. ABD'nin güvenlik gerekçeleri ile Huawei'nin telekomünikasyon teknolojilerinde liderliğini sürdürmesini engelleyip engellemeyeceğini yakında hep beraber göreceğiz.

Yazar Albina Muratbekova,

Avrasya Araştırma Enstitüsü, Kazakistan

## Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) Dışişleri Bakanları Konseyi olağan toplantısı Moskova'da gerçekleştirildi. Bakanlar, COVID-19 salgını bağlamında ŞİÖ'nün devam eden ve planlanan faaliyetlerini ele aldılar. Bakanlar, sonuç bildirisine ve ŞİÖ Kalkınma Stratejisi'ni uygulamaya yönelik 2021-2025 eylem planına yoğunlaşarak, sonraki ŞİÖ zirvesinin gündemini ve taslak belgelerini gözden geçirdiler (ŞİÖ, 10.09.2020).
- Rusya-Hindistan-Çin (RHÇ) grubu dışişleri bakanları Sergey Lavrov, Subrahmanyan Jaishankar ve Wang Yi, Moskova'da gerçekleşen görüşmelerde üçlü işbirliğinin daha da güçlendirilmesinin yanı sıra uluslararası ve bölgesel öneme sahip güncel konular hakkında görüş alışverişinde bulundular. Bakanlar, güçlü bilimsel ve endüstriyel kapasiteye sahip üç ülkenin, korona virüs salgınının etkisini hafifletmeye yönelik önemli katkılar sağlayabileceği hususunun üzerinde durdular (Rusya Dışişleri Bakanlığı, 10.09.2020).
- Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Kazakistan'a yaptığı ziyarette Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev ve Kurucu Cumhurbaşkanı Elbası Nursultan Nazarbayev'le görüştü. Taraflar, ikili ilişkiler, uluslararası kuruluşlar kapsamında etkileşim ve COVID-19'un yayılmasını önlemek için ortak eylemler konularını ele aldılar. Wang Yi, ayrıca, Kazakistan'ın Nurlı Yol (Nurlu Yol) devlet programı ve Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi koordinasyonunun bir parçası olarak işbirliğinin güçlendirilmesi konusunu görüşmek için Dışişleri Bakanı Muhtar Tleuberdi ile bir araya geldi (Akor'da; Kazakistan Dışişleri Bakanlığı, 12.09.2020).
- Tacikistan Ulusal Güvenlik Devlet Komitesi Başkanı Saimumin Yatimov, Afganistan'ın üst düzey yetkilileriyle görüşmek üzere Kabil'i ziyaret etti. Taraflar, ülkelerindeki ve bir bütün olarak bölgedeki güvenlik durumu, sınır koruma, terör ve aşırılıkla mücadele ve uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile ilgili konuları görüştüler. Ayrıca, iletişim ve enerji projelerinin güvenliğinin sağlanması için atılacak adımlara özel önem verdiler (Avesta, 12.09.2020).
- Gürcistan Birleşik Ulusal Hareketi ve Güç Birlik i'ndedir siyasi hareketinin üyesi olan dokuz muhalefet partisi, oybirliğiyle ülkenin eski cumhurbaşkanı Mihail Saakaşvili'yi başbakan adayı olarak göstermeye karar verdi. Birleşik Ulusal Hareket Başkanı Grigol Vaşadze'ye göre, Gürcistan'ın günümüzün zorluklarıyla baş etmesini sağlayan her şey Saakaşvili döneminde oluşturulmuştur (Agenda.ge, 07.09.2020).
- Türkiye'nin Kişinev Büyükelçisi Gürol Sökmensüer, Türkiye'nin Moldova ve Gagavuzya Özerk Bölgesi'ne yardım etmeye devam edeceğini açıkladı. Türkiye, özellikle COVID-19 ile mücadelede Moldova'ya verdiği destek kapsamında X-ışını ekipmanı gibi tıbbi malzeme yardımı sağlamaya devam edecek. Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, ikili ilişkileri daha da güçlendirmek amacıyla Moldova'ya yaptığı son ziyaretinde Gagavuzya'nın başkenti Komrat'ta Türkiye Komrat Başkonsolosluğu'nu açmıştı (Anadolu Ajansı, 07.09.2020).

## Ekonomi, Finans ve Enerji

- Hükümet toplantısında konuşan Kazakistan Ulusal Ekonomi Bakanı Ruslan Dalenov, 2020 Ocak-Temmuz döneminde reel ekonomi sektörünün sağlam bir performans sergilediğini ifade etti. Sektörel bazda bakıldığında otomobil üretiminin %51.8, ilaç üretiminin %34.1, kâğıt üretiminin %15.3 ve konut inşaatının %6.4 oranında arttığı, diğer taraftan otomobil ihracatının da yedi kat arttığı görülmektedir. Bakan Dalenov, karantina sonrası dönemde Kazakistan ekonomisinin canlanmasına yardımcı olacak kritik önlemlerden birinin, iş dünyasına çok yönlü destek sağlama olduğunun üzerinde durdu (Kazinform, 09.09.2020).
- Kasım 2020'de Özbekistan'ın Cizzak şehrindeki yeni otomobil fabrikası, KIA K5 ve Seltos'un en son modellerinin üretimine başlayacak. ADM-Cizzak fabrikasının yıllık üretim kapasitesi ilk etapta 25.000 araç olacak, 2022 yılının sonunda ise 100.000 araca çıkarılacak. Cizzak serbest ekonomik bölgesinde bulunan fabrika, gelecekte tanınmış diğer dünya markalarının otomobillerini üretmeye hedeflenen çok markalı bir işletme olarak konumlandırılmaktadır (UzDaily, 10.09.2020).
- Kırgızistan Tarım Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre Ocak-Ağustos 2020'de ülkede tarım ürünlerini işleyen 40 yeni işletme devreye alındı. Bu işletmeler, 1.208 kişiye istihdam imkânı sağlamaktadır. Bakanlık, bu sektörde yeni işletmelerin oluşturulması ile mevcut işletmelerin geliştirilmesinin, bölgesel uzmanlıkların dikkate alınarak gerçekleştirileceğini kaydetti. Odak noktası, tarımsal hammaddelerin derin entegre enerji ve kaynak tasarrufu ile işlenmesini sağlayan yeni teknolojilerin tanıtımı olacaktır (Kabar, 08.09.2020).
- Tacikistan, ülkenin hidroelektrik santrallerinin (HES) rezervuarlarındaki su seviyesinde düşüş yaşanması nedeniyle kesintiye uğrayan Afganistan'a elektrik ihracatına yeniden başladı. Nurek HES rezervuarındaki su seviyesi maksimum seviyeye ulaştıktan sonra Tacik hükümeti, komşu ülkeye elektrik tedarikini yeniden başlatmaya karar verdi. Daha önce 8 milyon kWh'ye ulaşan günlük ihraç edilen elektrik hacmi, şu anda yaklaşık 1.3 milyon kWh'ye tekabül etmektedir (Avesta, 07.09.2020).
- Afganistan, Azerbaycan ve Türkmenistan'ın ulaştırma sektörü yetkilileri, Afganistan-Türkmenistan-Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye (Lapis Lazuli) uluslararası transit ve ulaştırma koridorunun hayata geçirilmesine ilişkin konuları görüşmek üzere video konferans toplantısı düzenledi. Toplantının gündeminde nakliye ve lojistik süreçlerinin optimizasyonu, tüm katılımcılar için eşit ekonomik ve finansal şartların oluşturulması, kargo trafiği için tek fiyatlandırma politikasının geliştirilmesi ve her iki taraftan tek bir operatörün atanması yer almaktadır (Turkmenistan Golden Age, 07.09.2020).
- Rusya Enerji Bakanı Aleksandr Novak, talepte yaşanan toparlanmanın ardından Rusya'nın küresel petrol pazarındaki payının artabileceğini ifade etti. Bu artış, sektöre yapılan yatırımlardaki düşüş nedeniyle azalan rekabet ortamının bir sonucu olabilir. 2020'de petrol ve doğal gaz üretimine yapılan yatırımlar, bir önceki yıla göre 170 milyar dolar daha düşük gerçekleşmiştir. Bu oranın 2021'de de düşük seviyelerde seyredeceği düşünülmektedir. Bu durum, dünyadaki toplam üretim içerisinde günlük 5 milyon varil kayba neden olabilir (TASS, 08.09.2020).

## Toplum ve Kültür

- Kazak film stüdyosu ve Satafilm şirketinin ortaklaşa çektiği uzun metrajlı "Tomiris" filmi, dünya çapında gösterime girdi. Akan Satayev'in yönettiği film, MÖ 6. yüzyılda Massaget krallığında yaşanan olayları konu etmektedir. Savaş sahneleri, at yarışları ve kılıç dövüşleriyle dolu "Tomiris", Kazak sinema tarihinin en büyük tarihi film projelerinden biridir (Trend, 07.09.2020).
- Kazakistan Bükreş Büyükelçiliği, Bükreş şehir merkezinde Abay büstünün açılış törenini gerçekleştirdi. Söz konusu etkinliğe Romen siyasetçiler ve yetkililer, yabancı diplomatlar, akademisyenler ile sivil toplum ve medya temsilcileri katıldı. Kazakistan Büyükelçisi Nurbah Rustemov, Avrupa kültürünü tanımanın Abay'ın örneklerinden biri olduğunu vurguladı. Büst, şairin doğumunun 175. yıldönümü kutlamaları kapsamında dikildi (Kazakistan Bükreş Büyükelçiliği, 10.09.2020).
- UNESCO ile UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Bilge Tonyukuk anıtının dikilişinin 1300. yıldönümü vesilesiyle çevrimiçi bir istişare toplantısı düzenledi. Etkinlik, Uluslararası Türk Akademisi, TÜRKPA, Türk Kültür ve Miras Vakfı ve TÜRKSOY tarafından da desteklendi. Katılımcılar, Tonyukuk anıt kompleksinin mevcut durumunu değerlendirerek, paha biçilmez kültürel değer olarak anıtın korunması ve UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dâhil edilmesi ile ilgili konularda fikir alışverişinde bulundular (TWESCO, 10.09.2020).
- Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi ve Dünya Sağlık Örgütü, ikili işbirliğine ilişkin mutabakat anlaşmasını imzaladı. Mutabakat anlaşması, iki kuruluş arasındaki mevcut işbirliğini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Taraflar, özellikle, liderlik ve uzman düzeyinde istişareler yapmayı, halk sağlığı, sıhhi ve epidemiyolojik refah konusunda bilgi ve belge alışverişinde bulunmayı, ortak etkinlikler düzenlemeyi ve işbirliği programları ile ortak projeler gerçekleştirmeyi planlamaktadır (Türk Konseyi, 11.09.2020).
- UNICEF Yürütme Kurulu, 2021-2025 dönemi Türkmenistan için altıncı ülke programını onayladı. Belge, Türkmen hükümetinin çocuk haklarına saygı duyma, onları koruma ve yerine getirme taahhütlerini desteklemeyi amaçlamaktadır. Beş yıl için yaklaşık 7.5 milyon dolarlık bütçeye sahip olan program, dört alanı kapsamaktadır. Bunlar; çocuklar için yönetim, çocuk sağlığı, beslenme ve erken gelişim, sosyal koruma ve kapsayıcı kaliteli eğitimidir (UNICEF, 11.09.2020).
- Türkiye'nin önde gelen turizm kuruluşları tarafından desteklenen Azerbaycan Turizm Derneği, Türk Dili Konuşan Ülkeler Turizm Teşkilatı'nın kurulması için bir girişim başlattı. Şu anda, örgütün kuruluşuna ilişkin Türk dili konuşan ülkelerin ilgili yapılarıyla üst düzey müzakereler devam etmektedir. Yeni oluşumun temel amacı, Türk dünyasının turizm potansiyelini ortaklaşa geliştirmek olacaktır (Trend, 11.09.2020).